

Jarowiecki, Jerzy

"Z dziejów Polski XIX i XX wieku : studia i rozprawy", pod red. Józefa Hampla, Kraków 1978 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Prasy Polskiej 19/1, 101-104

1980

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z *dziesięciu* Polski XIX i XX wieku. Studia i rozprawy pod red. Józefa Hampla, Kraków 1978, ss. 181.

Nakładem Wydawnictwa Naukowego Krakowskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej ukazał się interesujący tom studiów poświęcony znakomitemu historykowi XIX w., a zarazem historykowi prasy prof. dr. Marianowi Tyrowiczowi z okazji pięćdziesięciolecia jego pracy naukowej. Autorami studiów i rozpraw zamieszczonych w tym tomie są bliscy mu wychowankowie i uczniowie z krakowskiej WSP, z których jedni są pracownikami macierzystej uczelni, inni związali swe naukowe biografie z ważnymi ośrodkami naukowymi poza Krakowem.

Z dziesięciu prac trzy poświęcono bezpośrednio Jubilatowi. Bolesław Łopuszański opracował bogatą *Bibliografię prac Mariana Tyrowicza za lata 1964—1976*, będącą kontynuacją bibliografii opracowanej przez doc. dra Wiesława Bieńkowskiego na czterdziestolecie pracy naukowej Jubilata, w której odnotowano 576 pozycji napisanych przez Profesora w latach 1925—1964. Przez kolejnych 12 lat dorobek Autora poważnie się rozszerzył, toteż w bibliografii B. Łopuszańskiego znajdujemy dalsze 295 tytułów publikacji oraz 8 tytułów prac pozostających w maszynopisie. Wielkości te dają obraz twórczego trudu Autora książki *Towarzystwo Demokratyczne Polskie 1832—1863*. Naukową działalność Profesora w obszernym szkicu zatytułowanym *Miejsce Mariana Tyrowicza w historiografii doby porozbiorowej* scharakteryzował Henryk Żaliński, zajmując się kolejno grupami problemów badawczych, których rozwiązanie zapełniło biografię twórczą M. Tyrowicza.

Przypomnijmy, że początkowo uwagę Jubilata zaprzętała problematyka powstańcza (Żaliński sporo miejsca poświęcił genezie tych zainteresowań); z kolei najwięcej miejsca w swojej pięćdziesięcioletniej działalności naukowej poświęcił M. Tyrowicz historii Galicji w okresie porozbiorowym. Wynikiem tych zainteresowań stały się liczne publikacje książkowe, wydanie materiałów źródłowych oraz rozprawy i artykuły. Ogłoszona w 1950 r. książka *Jan Tyssowski, dyktator krakowski 1846. Działalność społeczna i polityczna* wywołała wielkie poruszenie wśród znawców przedmiotu, potwierdzone aż 22 recenzjami i omówieniami. Badania archiwalne, doskonała znajomość źródeł do historii Galicji owocowała wydaniem zbioru tekstów źródłowych *Galicja od pierw-*

szego rozbioru do *Wiosny Ludów 1772—1849* (1956), *Diariusza wypadków roku 1948* (1974) oraz powstaniem licznych biogramów do *Polskiego słownika biograficznego*. Zajmował się też M. Tyrowicz dołą Wiosny Ludów na Śląsku i Pomorzu. Fundamentalnym dziełem Profesora stał się blisko 900-stronicowy przewodnik bibliograficzny *Towarzystwo Demokratyczne Polskie. Przywódcy i kadry członkowskie* (1964). Tej pracy Żaliński w swym artykule poświęcił — i słusznie — więcej miejsca; zwrócił ponadto uwagę, że w twórczości Jubilata poczesne miejsce zajmują dzieje porozbiorowego Krakowa.

Historyków prasy polskiej interesuje jednak przede wszystkim działalność M. Tyrowicza jako historyka i teoretyka prasy, gdy tymczasem tę część dorobku Autora, która odnosi się do zagadnień metodologicznych i źródłoznawczych związanych z historią prasy, Żaliński ujął zbyt syntetycznie. M. Tyrowicz problematyką prasoznawczą interesuje się od lat. Pierwszy artykuł o prasie polskiej ogłosił w Stanach Zjednoczonych już w 1933 r. (*Journalism in Poland*, „*Journalism Quarterly*”, 1933, nr 1). Po wojnie zajął się głównie dziejami prasy galicyjskiej pierwszej połowy XIX w., wnosząc wiele nowych informacji i ustaleń dopełniających istniejącą wiedzę o czasopiśmiennictwie doby autonomicznej Galicji (wiedzę tę zawdzięczamy badaniom Jerzego Myślińskiego, Andrzeja Garlickiego, Czesława Lechickiego oraz Krzysztofa Dunin-Wąsowicza). Jego rozprawy dotyczyły organizacji pracy redakcyjnej w czasopiśmiennictwie Galicji i Krakowa. Mam tu na myśli artykuły: *Rola redaktora naczelnego i grona redakcyjnego w prasie polskiej I połowy XIX wieku* (referat na I Sympozjum Międzynarodowej Historii Prasy, Warszawa 1967), *Organizacja pracy redakcyjnej w czasopiśmiennictwie Galicji i Krakowa* („*Kwartalnik Prasoznawczy*”, 1958, nr 1—2), *Zagadnienia elementów treściowych i układu redakcyjnego w czasopiśmie Galicji i Krakowa* („*Prasa Współczesna i Dawna*”, 1958, nr 1), *Organizacja redakcji w prasie i czasopiśmiennictwie polskim I połowy XIX wieku* („*Rocznik Historii Czasopiśmiennictwa Polskiego*”, 1968, z. 2).

Na szczególną uwagę zasługują prace stanowiące podstawę wielu badań. Obszerna rozprawa pt. *Historia prasy, jej zadania, źródła i metody badań* przyniosła ważne ustalenia metodologiczne, uzasadniające konieczność stosowania metod historycznych przy badaniu prasy obok innych metod wypracowanych przez nauki społeczne. Uściślając rzecz, Autor sugerował posługiwanie się metodami: opisową, analityczną i statystyczną oraz genetyczną. Zajął się również coraz częściej stosowaną analizą zawartości pism. Sformułował opinię, że badania historii prasy wymagają łączenia kilku metod.

M. Tyrowicza pasjonuje problem bazy źródłowej dla badań prasoznawczych, czemu dał wyraz w kilku publikacjach, m.in. w artykułach *Klasyfikacja źródeł do dziejów czasopiśmiennictwa i prasy* („*Prasa Współczesna i Dawna*”, 1958, nr 4) oraz *O postulacie archiwalizacji współczesnych*

akt redakcyjnych (tamże, nr 2). Problem ten był również tematem jego wystąpień na Międzynarodowym Kongresie Prasoznawczym w Warszawie (1962) oraz na walnym zgromadzeniu AIERI w Wiedniu (1964). Ale o tym pisał już szerzej H. Żaliński, zwracając jednocześnie uwagę na biografistyczne zainteresowania M. Tyrowicza oraz na jego prace bibliograficzne. Z obowiązku recenzenta muszę zwrócić uwagę na mylącą informację na s. 45 artykułu Żalińskiego, który napisał, że M. Tyrowicz opracował inwentarz krakowskiej tajnej prasy okupacyjnej okresu II wojny światowej. W istocie w czasie swej pracy w Archiwum Państwowym Miasta Krakowa i Województwa Krakowskiego Jubilat sporządził jedynie inwentarz prasy konspiracyjnej znajdującej się w zbiorach tegoż Archiwum, tzn. prasy wydawanej w różnych miejscowościach okupowanego kraju, która dotarła do Krakowa i tu szczęśliwie zachowały się nieliczne jej egzemplarze.

Po raz pierwszy omówiona została działalność M. Tyrowicza jako dydaktyka historii. W celnym artykule Kazimierza Augustynka *Problemy dydaktyki historii i działalności naukowej Mariana Tyrowicza* przedstawiona została sylwetka Profesora z okresu jego pracy nauczycielskiej, działalności w Towarzystwie Nauczycieli Szkół Średnich, w którego organie „Muzeum” publikował artykuły o charakterze pedagogiczno-historycznym. Pisał również na łamach „Pedagogium”, „Przeglądu Pedagogicznego”, w „Wiadomościach Historyczno-Dydaktycznych”. Augustynek poddał wnikliwej ocenie dorobek Jubilata w omawianym zakresie, analizując wybrane artykuły. Na uwagę zasługuje informacja, że podczas pracy w Wyższej Szkole Pedagogicznej Profesor Marian Tyrowicz wykształcił 305 magistrów historii, 14 doktorów tej specjalności i przeprowadził 4 przewody habilitacyjne.

Pozostałe artykuły dedykowane Profesorowi napisali Czesław Major, Jerzy Myśliński, Ludwik Mrocza, Jerzy Zawistowski, Józef Łaptos, Jerzy Gołębiowski, Jacek Chrobaczyński. Na szczególną uwagę historyków prasy zasługuje artykuł J. Myślińskiego, przynoszący nowe ustalenia w zakresie wiedzy o prasie PPS Frakcji Rewolucyjnej zarówno centralnej, jak i terenowej, wydawanej przez poszczególne okręgi, które stanowiły często kontynuację analogicznych tytułów sprzed rozłamu (np. „Górnik” w Zagłębiu Dąbrowskim, „Łodzianin”, „Kielczanin”, lubelska „Pobudka”). Myśliński zwrócił uwagę, że w znacznej części pisma te ukazywały się równolegle z analogicznymi tytułami PPS Lewicy. Istotną wartością artykułu jest próba rozszyfrowania polityki prasowej PPS; kierownictwo Frakcji Rewolucyjnej PPS w zasadzie przejmowało gotowe wzorce, a nawet tytuły pism, a w przypadku pism terenowych zachowywało zasadę jeżeli nie centralnego redagowania, to przynajmniej kierowania i rozdziału. Autor artykułu przeprowadził uważną analizę opisywanych pism, określił główną problematykę, ustalił nakłady, ukazał też silne związki prasy z zaleceniami partyjnych konferencji, na których

sporo miejsca poświęcono prasie (np. wspomina o konferencji 25—26 X 1908 r., obradach Rady Partyjnej w lipcu i grudniu 1910 r.). Słusznie stwierdził, że PPS Frakcja Rewolucyjna przywiązywała ogromną wagę do działalności prasowej.

Na uwagę zasługuje cenny artykuł informacyjny Jacka Chrobaczyńskiego *Podstawy źródłowe do dziejów konspiracyjnego szkolnictwa polskiego na terenie podziemnego Okręgu Szkolnego Krakowskiego (1939—1945)*, omawiający źródła, które znajdują się w archiwach krakowskiego Oddziału PAN, ZG ZNP w Warszawie oraz Pracowni Dziejów Oświaty PAN w Warszawie. Można mieć jedynie do autora pretensje, że wprowadzając do artykułu informacje o prasie konspiracyjnej jako źródło do badań oświatowych, czynił to mało kompetentnie. Trudno „dopisywać” do artykułu dodatkowe informacje, ale z obowiązku recenzenta chciałbym zwrócić uwagę, iż wymieniając w przypisach tytuły niektórych pism konspiracyjnych, nie uwzględnił wśród nich wielu niezmiernie istotnych, szczególnie ruchu ludowego i Delegatury RP na Kraj, zajmujących się programowo sprawami oświaty i kultury. Pisząc zaś o miejscach przechowywania prasy konspiracyjnej, np. w Bibliotece Jagiellońskiej, powołuje się na mało dostępny maszynopis katalogu (?) M. Zająca, pomijając podstawowe opublikowane katalogi (np. Dobroszyckiego, Przygońskiego, Adamczyka, Jarowieckiego, prace Hirsza), czy też publikacje temu problemowi poświęcone (np. w zbiorach prasy konspiracyjnej w BJ czy też Archiwum m. Krakowa i Muzeum Historycznym).

Jerzy Jarowiecki

Elwira Wróblewska, *Satyra polityczna Wielkiej Emigracji*, Towarzystwo Naukowe w Toruniu. Rocznik 78, z. 3. Warszawa 1977, ss. 176.

O satyrze politycznej i społecznej ugrupowań Wielkiej Emigracji pisano już wiele; żaden obraz piśmiennictwa polskiego na wychodźstwie, a więc i czasopiśmiennictwa, nie mógł pominąć ani tego gatunku, ani komunikowanych przezeń treści. Nie mogły też odnośne badania nie dostrzegać infiltracji wpływów w tej dziedzinie emigracji na kraj i — jakkolwiek w mniejszym stopniu — kraju na emigrację. Toteż wyzyskane przez autorkę źródła i opracowania, figurujące w przypisach i w bibliografii zamykającej książkę, skrupulatnie sklasyfikowane, stanowią listę obfitą. W odrębnych grupach zgromadzone są w niej czasopisma satyryczne i satyrze służące tylko ubocznie, druki ulotne satyryczne, polemiczne i publicystyczne, podbudowują zaś ten materiał teksty literatury pięknej i ich edycje zbiorowe, wreszcie utwory rękopiśmienne. Opracowania podzieliła autorka, i słusznie, na studia historyczne, nieodzowne dla poznania tła, na którym rozpętała się walka poglądów, i na prace z teorii